

Отже, цілеспрямоване навчання майбутніх учителів образотворчого мистецтва навичкам сприйняття, самопізнання та саморозвитку за допомогою активних методів навчання, зокрема тренінгових занять, буде сприяти активізації мотиваційної, інтелектуальної, творчої та рефлексивної сфери студентів, формуванню особистісних та професійних якостей необхідних для ефективної майбутньої професійної діяльності.

Література:

1. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — Х.: Вид-во НУА, 2005. — 359 с.
2. Строков К.А. Современные технологии специалистов художественно-творческого профиля к этнокультурной деятельности: Учеб. пособие/Тамбовский гос. ун-т им Г.Р.Державына. —Тамбов: ТГУ, 200.-78с. С38.
3. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія/за ред. І.Я.Зязюн. — К.: Наукова думка. 2003. — С.262.
4. Рудницька О.П. педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. - Тернопіль: Навчальна книга –Богдан, 2005.—360с. С.31
5. Рудюк Н.Г. Тренінг формування мотивації учіння підлітків. — Чернівці: Рута, 2006. — 40с.
6. Швалб Ю.М. Задачный подход к построению учебного тренинга в ВУЗе // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаційно-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Донецьк, 27-28 травня 2005 року. — Донецьк: ДЮІ, 2005.

УДК 378; 371

О.В. Тімець

ФАХОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК ОСНОВА УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті висвітлюється фахова компетентність вчителя географії як основа успішності навчально-виховного процесу.

Аннотация. В статье освещается профессиональная компетентность учителя географии как основа успеваемости учебно-воспитательного процесса.

Annotation. The professional competence of teacher of geography as basis of studie-education progress lights up in the article .

Зростання ролі творчої особистості вчителя набуває особливої актуальності і відбувається шляхом розвитку їх фахової компетентності, тобто усвідомленої, цілеспрямованої, планомірної та безперервної діяльності вчителів, вдосконалення їх теоретичної та практичної підготовки.

Проблема підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів розглядається в різних аспектах у працях В.А. Адольфа, Ш.О. Амонашвілі, І.П. Ареф'єва, Ю.К. Бабанського, С.Я. Батищева, В.І. Бондаря, О.Н. Владиславлева, С.І. Висоцької, Ю.З. Гільбуха, С.У. Гончаренка, М.І. Дробнохода, Т.В. Добудько, С.Б. Єлканова, В.О. Извозчикова, М.Л. Коломійця, Н.В. Кузьміної, Н.М. Лобанової, В.І. Лозової, А.К. Маркової, А.А. Орлова, В.Я. Синенка, М.М. Скаткіна,

М.А. Чошанова, О.М. Шияна та ін. Так педагогічний аспект розглядали В.П. Бездухов, Л.П. Большакова, Т.В. Добудько; психологічний – М.І. Лук'янова, О.В. Попова, В.А. Семиченко, Н.В. Яковлева; соціально-перцептивний – Н.М. Єршова; загальнокультурний – О.І. Котлярова; комунікативний В.П. Кузовлев.

Проблема фахової компетентності вчителя географії певною мірою знайшла висвітлення в науково-методичних дослідженнях присвячених підготовці педагога-географа В.П. Корнєєва, П.Г. Шищенко, В.П. Максаковського, І.В. Душиної, Т.П. Герасимової, Л.Б. Паламарчук, В.С. Преображенського, А.Й. Сиротенка, М.В. Елькіна та ін.

Поняття компетентність включає, на нашу думку, поняття компетенція, під якою розуміють коло питань в яких спеціаліст повинен бути компетентним, сфера діяльності, в якій він реалізує свій професіоналізм. Компетентнісний підхід у підготовці вчителів географії передбачає відповідність рівня компетентності фахівця нормативним вимогам; характеру професійної діяльності, який змінюється набагато швидше ніж її нормативні параметри, що вимагає дотримання прогностичного підходу в побудові компетентнісної моделі вчителя-географа.

Теорію професійної компетентності вчителя розроблено А.К. Марковою, В.О. Слассьоніним, І.Ф. Ісаєвим, Є.М. Шияновим та ін., де структура професійної компетентності складається з вмінь та єдності теоретичної і практичної готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності [4 с.40-41]. В той же час „характеристиками професійної компетентності є: розуміння суті завдань, що виконуються; знання досвіду в цій сфері і активне його використання; вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність визнавати власні помилки і коригувати їх”[2 с. 3]. Для майбутнього вчителя географії компетенція виступає новоутворенням в структурі його якостей в системі професійної освіти. В той же час компетенція як категорія покликана забезпечити системну інтеграцію освіти, виразити ріст системно-соціальної і системно-професійної якості особистості вчителя-географа. Отже, компетенція вчителя-географа – системне утворення, що володіє власним генезисом і власними цільовими функціями і чим більше наявних компетенцій, тим більша ймовірність сформованості їх груп, які об'єднуються в функціональні системи, що забезпечують його адаптацію до вирішення нових видів освітніх завдань, до виконання нових видів діяльності, високого рівня потенціалу компетентності професіонала.

Компетентнісний підхід у формуванні якостей професіонала займає проміжну (доповнюючу) позицію по відношенню до культуроцентричного (реалізація виховного процесу в освітній системі), зненнєцентричного (базова умова для формування якостей професіонала), системодіяльнісного (інструменталізація і діяльнісна актуалізація знань) підходів. Саме інструменталізація освітнього процесу в рамках модернізації змісту освіти стала новим концептуальним орієнтиром діяльності шкіл, де головним положенням є теза про те, що набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на їх трансформацію в компетентності, сприяє інтелектуальному і культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності адекватно реагувати на зміни в суспільстві.

В зв'язку з цим визначають такі функції компетентнісного підходу: посилення зорієнтованості освіти на працевлаштування, тобто на підвищення конкурентоздатності майбутніх вчителів-географів на ринку праці; підвищення гнучкості вищої освіти на основі забезпечення системодіяльнісного і

знаннєцентричного підходів на навчально-модульній основі; підвищення рівня якості освіти випускників і забезпечення сумісності результатів їх підготовки за певним профілем професійної діяльності в різних ВНЗ і різних країнах.

Не дивлячись на це, варто звернути увагу на недоліки компетентнісного підходу, які визначаються такими положеннями: неадекватність в оцінці внутрішнього світу особистості; проблема в сприйнятті особистості як цілісності; позиція впливу лише на окремого фахівця в суспільстві, а не суспільного інтелекту в цілому; спрямованість на інтереси глобалізації ринку освіти і праці, що знижує рівень ціннісних основ духовності і культури вчителя.

Компетенції у професійній діяльності вчителя географії можна охарактеризувати такими ознаками: відношення, відповідність, здатність (знання, вміння, навички), знання як якість, готовність і рольова компетенція, що узагальнюються в такі класи: базові проєктивні компетенції фахівця, необхідні для вирішення професійних завдань; загальнопрофесійні компетенції, що формуються під час вивчення загальнопрофесійних дисциплін; соціальнозначимі компетенції.

В процесі навчання у ВНЗ майбутній вчитель-географ набуває комплексу компетенцій, які складають початковий рівень компетентності. Формування фундаментального (фахового) рівня компетентності відбувається вже після закінчення університету з накопиченням досвіду в відповідній професійній діяльності, так як саме ця страта (рівень) розкриває потенціал, який виявляється ситуативно, описує інструментарій одночасного розуміння і дії, що дає змогу сприймати нові культурні, соціальні, економічні і політичні реалії й адекватно на них реагувати в педагогічній діяльності.

Отже, якість фахівця з точки зору компетентнісного підходу визначається: відповідністю рівня його компетентності нормативним вимогам; відповідністю рівня компетентності характеру майбутньої професійної діяльності.

Слід зазначити, що вищою формою вираження компетентності й прояву компетенцій є майстерність вчителя географії. Російські дослідники так визначають категорію майстерності: майстерність є найвищим рівнем прояву якості праці і відповідно якості людини; майстерність – вершина творчості, вершина професійної зрілості, вона несе в собі зміст „Акме” (вершини творчості й професіоналізму); майстерність є проявом гармонії і досконалості в діяльності людини; майстерність – це прояв відповідальності людини за свою працю; майстерність є вищим проявом духовності людини; майстерність є діалектичною єдністю постійного навчання, удосконалення і учіння; майстерність є проявом культури особистості; майстерність є школа, де майстер завжди виконує функцію учителя [1, 10].

Крім того, на нашу думку, варто виділити поняття „професіоналізм”, яке визначається як „рівень розвитку професійної культури і самосвідомості особистості, достатній для творчого розв’язування завдань професійної діяльності” [3, 40]. Оптимальним стимулом для реалізації компетентності професіоналом є досягнення ним рівня творчості в своїй діяльності, духовності, відповідальності і розвитку ціннісних орієнтирів.

Визначені параметри характеризують перш за все особистість вчителя, а також якість його підготовки й конкурентоздатність, що лягають в основу компетентності. Загалом професійну компетентність можна визначити як сукупність якостей особистості, які забезпечують їй ефективну професійну діяльність. Компетентність вчителя проявляється в його здібності освоювати нові концепції предмета, нові педагогічні технології, вибираючи програму і підручники із декількох

альтернативних, оцінювати їх з позиції методики предмета, своїх можливостей, типу навчального закладу і особливості школярів. Обговорюючи дидактичні основи сучасної географічної освіти, Гаубріх Хартвіг наголошував на тому, що „створюючи свою модель викладання предмета, сучасний вчитель повинен враховувати як здобутки традиційної моделі навчання, зорієнтованої на отримання учнями міцних знань, так і сучасні перспективні напрями, пов'язані з розвитком та самореалізацією особистості кожного учасника навчально-виховного процесу в школі” [5, 4].

Тенденції світового розвитку виокремлені як фактор у зв'язку з інтеграцією України в світовий соціально-економічний і освітній простір, тобто прагнення до міжнародної співпраці в сфері освіти і ринку праці. Але все-таки, внутрішні фактори залишаються більш вагомими, оскільки національна система освіти ще довго буде здійснювати підготовку вчителів у першу чергу для шкіл нашої країни, для внутрішнього ринку праці. Отже, саме ці чинники визначають вимоги до системи освіти й особистості вчителя й створюють умови для подолання протиріч між світовими й державними вимогами до підготовки педагогів: між необхідністю у випереджальному розвитку освіти й деякими державними проблемами переважно економічного характеру, що стають йому на заваді; між необхідністю відповідності загальносвітовим стандартам й збереженням традицій вітчизняної освіти.

Основними вимогами до конкурентоздатного вчителя географії є: готовність до вибору, що передбачає усвідомлення можливостей, досвід такого вибору і відповідні до нього професійні знання, уміння і навички; комунікативність і толерантність, що включають здібності до конструктивного спілкування, терпимість до різних поглядів, ідей, думок, орієнтація в інших культурах, сприйняття відмінного від власного досвіду; готовність до співпраці, що визначається розвиненим творчим мисленням, свідомістю; економічна ерудованість, здатність до навчання, прагнення до професійного розвитку, підвищення кваліфікації (акмеологічна спрямованість особистості).

Таким чином, підготовка вчителів у ВНЗ передбачає перш за все оновлення й удосконалення змісту професійної підготовки на основі пріоритетності географічних наукових знань й ідей індивідуалізації та диференціації, гуманітаризації навчального процесу, розробку мобільних діагностичних методик формування особистості майбутнього вчителя географії, організатора учнівського колективу й суспільної особистості.

Узагальнюючи, можна відмітити, що фахова компетентність вчителя географії – це динамічна якість фахівця, яка змінюється від початкового рівня через фундаментальний до вищої своєї форми – професійної майстерності, піддаючись постійним трансформаціям, розвиваючись, збільшуючи свій потенціал. Нами було вибрано підхід де компетентності були співвіднесені з тими навчальними дисциплінами і видами навчально-виховної діяльності в рамках яких вони можуть бути сформовані, що дозволяє конкретизувати їх у співставленні з навчальним планом даної спеціальності. Наприклад, загальнонаукові компетенції, що визначають фундаментальність освіти формуються під час вивчення всіх блоків навчального плану; загальнопрофесійні компетенції – інваріанти підготовки вчителя, що забезпечують його готовність до вирішення загальнопрофесійних завдань; спеціальні компетенції (професійно-функціональні знання, вміння і навички) – забезпечують прив'язку вчителя географії до педагогічного середовища, учнівського колективу, оволодіння ним алгоритмами діяльності з моделювання, проектування, наукових досліджень тощо.

Двома основними складовими частинами професійної компетентності вчителя географії є професійно-особистісна і професійно-діяльнісна. Професійно-особистісна група компетентностей включає соціальну, психологічну, комунікативну, управлінську, етичну, рефлексорну (аутопсихологічну), загальнокультурну, інтелектуальну і компетентність саморозвитку. З розвитком цієї групи компетентностей формуються такі якості вчителя: конструктивні: якості особистості, що дозволяють накопичувати конструктивний досвід соціальної поведінки і спілкування, досвід індивідуальної самореалізації в суспільстві. технологічні: об'єм і якість соціально-психологічних, загальногуманітарних і культурологічних знань, умінь і навичок; естетичні: культура поведінки і спілкування, зовнішній вигляд; екологічні: екологічно безпечна поведінка.

Формується ця група компетентностей в циклі гуманітарних, соціальних дисциплін, а також під час вивчення студентами-географами курсу „Вступ до спеціальності”, спецкурсу „Професійна компетентність вчителя географії”, педагогічних практик. Сформованість цієї групи компетентностей відповідає акмеологічному поняттю професіоналізму особистості, під яким розуміється якісна характеристика фахівця, що відображає високий рівень професійно важливих якостей, креативності, адекватності, ціннісних орієнтацій.

Професійно-діяльнісна група компетентностей включає освітню, предметну, дидактичну, методичну, інформаційну, навчально-пізнавальну компетентності, які формують такі якості вчителя як ефективна реалізація педагогічних функцій, здатність проектувати професійний розвиток, володіння прийомами, методами, технологіями здійснення професійної діяльності, здатність вирішувати дидактичні проблеми. Наявність цих якостей дозволяє говорити про те, що у вчителя сформовано професіоналізм діяльності, яка виражається високою професійною кваліфікацією, різноманітністю і ефективністю творчих професійних навичок і вмінь; володіння сучасними методами і технологіями вирішення професійних завдань, що забезпечує високу, стабільну результативність діяльності. Формується в циклі професійних дисциплін географічного і педагогічного циклу і, зокрема в курсі „Методика навчання географії”.

Отже, компетентність це не просто сукупність компетенцій, а їх актуалізація в певних видах діяльності, зв'язана з самоактуалізацією особистості вчителя. Компетентність є основою професіоналізму, на якій формується майстерність фахівця, що можна відобразити взаємозв'язаними частинами ланцюга: якості особистості вчителя-географа — компетенції — компетентність — майстерність.

Література:

1. Субетто А.И. Онтология и феноменология педагогического мастерства. Кн. 1. – Тольятти: МАБ и БД, 1999. – 208с.
2. Развитие и оценка компетентности : Материалы конф., Москва, 20-22 апреля 1996г. – М.: Институт психологии РАН, 1996. – 58с.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302с.
4. Педагогика: Учебн. пособие для студ. пед. уч. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов–4-е изд. – М., –512с.
5. Haubrich Hartwig. Geographie hat Zukunft. Wege Geographie und Ihre Didaktik. – Hannover, 1998. – P. 23.